

Су қорларын экономикалық бағалаудың ерекшеліктері

Қоршаған орта ластануының шығындарын бірнеше аспектіден қарастыруға болады – экономикалық, әлеуметтік, экологиялық, моральді. Экономикалық шығынды бағалау үлкен теориялық базаға ие және кеңінен пайдаланылады. Бірақ, экономикалық шығынды есептеу әдістері көптеген кемшіліктерге ие. Себебі экономикалық шығын ұғымы қоғамдық өмірдің әр түрлі сфераларына техногенді әсерді бағалаудың бірегей (единая) өлшемі болып табылады. Бірақ, оны есептеу көптеген бастапқы мәліметтерді қажет етеді, олардың көбісі тіркелмейді (не фиксируется) немесе тіркелуге келмейді.

Жалпылама түрде қоршаған ортаның ластануынан туындайтын шығындарды экономикалық бағалаудың әдістемелік сұрақтарды салдарларының кең спектріндегі негативті өзгерістерді ақшалай бағалауға келтіруге болады:

- Әлеуметтік салдары (адам денсаулығының нашарлауы; ұлттық мәдениет туралы ақпаратты берген тарихи және мәдени ескерткіштердің, табиғи ландшафттың жойылуы тұлға тәрбиелеудің мүмкіндіктерін шектейді).
- Экологиялық шығындар (бірегей экожүйелердің қайтарымызсыз бұзылуы, жануарлар түрлерінің жойылуы).
- Экономикалық шығындар (қоршаған ортаның пайдалылығының ластану нәтижесінде өзгеруі).

Қоршаған ортаның ластануынан туындайтын зиянды экономикалық бағалау келесі шығындардан құрылады:

- Қоршаған табиғат ортасындағы өзгерістерге байланысты қоғамның қосымша шығындалуы;
- Табиғат ортасына бастапқы (прежнее) қалыпқа келтіруге қажетті шығындар;
- Табиғат ресурстарының бір бөлігінің қайтарымызсыз алынуы (изъятие) нәтижесінде болашақ қоғамның қосымша шығындары.

Су көздерінің ластануына байланысты, жоғалтылған өнімді қайта өндіру шараларын өткізу үшін қажетті шығындардың мөлшері суаттардың ластану деңгейіне және оны төмендетудің керекті дәрежесіне тәуелді.

Су көздерінің ластануынан келетін зардаптар деп халық шаруашылығындағы шығындарды, су көздерінің түрлі суды пайдаланушылармен ластануының салдарынан пайда болатын еңбек және материалдық қорлар шығындарын және тұрғындардың әлеуметтік – экономикалық жағдайларының нашарлануын айтуға болады. Көріп отырғандай, шығынды анықтауды, ол экономикалық та, әлеуметтік– гигиеналық та жағынан бағалануы керек. Экономикалық бағалау кезінде құндылық бағасы бар шығын түсінігі халық шаруашылығының салаларында түрліше.

Экологиялық-экономикалық шығын – ластану нәтижесінде қоршаған ортадағы негативті өзгерістерді, олардың салдарын, табиғат ресурстарының сапасы мен санының өзгеруін ақшалай бағалау.

Ауыл шаруашылығында алдын ала тазартылмаған ластанған су көздерінен алынған суды пайдаланған кезде мал және құс өнімділігі төмендейді, мал ауруға шалдығып, өлімге ұшырайды, жер қыртысы тұзданады, ауыл шаруашылық дақылдардың астық өнімділігі төмендейді. Барлық шаруашылығында су көздерінің ластануынан балықтар өледі. Тағамдық азық– түлік ретінде тауардың сапасы төмендейді, суаттардың өнімділігі азаяды және т.б.

Зиянның әлеуметтік – гигиеналық бағалануы кезінде су көздерінің сауықтырғыш, спорттық және эстетикалық құндылығының төмендеуінен пайда болатын шығындар есепке алынады. Су көздерінің ластануы адамдарды ауруға шалдықтыруы мүмкін немесе қоршаған ортаның эстетикалық және гигиеналық жағдайларын нашарлататын зиян әкелуі мүмкін. *Қазіргі уақытта су көздерінің ластануына байланысты әлеуметтік сектордағы зиянды бағалаудың көпшілікке танымал әдісі жоқ.* Шығындардың орнын толтыруға жұмсалған қаражаттар бір жылғы салымдарда, ағымдағы шығындар түрінде болуы мүмкін, сондықтан да оларды салыстырмалы түрде келтіру келтірілген шығындар формуласымен жүзеге асады. Келтірілген шығындар ағымдағы шығындар мен капиталды салымдар саласын білдіреді, ал бұлар бірдей шамада эффектіліктің нормативті коэффициентіне сәйкес келуі керек.

Су ресурстарын қолдануды жоспарлау өте күрделі болып саналады және басқа ресурстарды қолданумен салыстырғанда ерекшеленеді. Бұл судың өзіне тән кейбір сипаттарды иемденумен түсіндіріледі: қайта қалпына келуі және уақыт, кеңістік бойынша режимнің тұрақсыздығы; қолданудың түрлілігі мен көптігі; ағымды реттеудің өте икемді тұрғысын қажет ететін бассейіндегі су ресурсының байланысы; өндірістік күштің қазіргі даму жағдайындағы деңгейінде суды толық ауыстырудың мүмкін болмауы. Осының барлығы су ресурстарын дұрыс бағалау мен тиімді қолдануды қажет етеді.

Су қорларын экономикалық бағалау әдістері

Су қорлары экономикалық бағалау сұрақтарын талқылау барысында екі концепция анықталады: *шығындық және нәтижелік*.

Су қорларын шығындар бойынша бағалаған кезде су шаруашылық жүйелердің салынуымен және пайдалануымен байланысты шығындардың барлығы есептеледі. Су қорларының экономикалық бағалау су салалары мен кәсіпорындарын дамыту мен бағалау жөніндегі бар жағдайларды, суға тұйықтағыш шығындарды анықтау жөніндегі сұрақтарды қарастырады.

Дерек көздері: <http://www.inesnet.ru/article/metody-ocenki-ekonomicheskogo-ushherba-ot-zagryazneniya-vodnoj-sredy/>